

ЕРДАН ФОЙДАЛАНИШ ҲУҚУҚИ КАФОЛАТЛАРИНИНГ ТАЪМИНЛАНИШИ ЕРЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ АСОСИ СИФАТИДА

Шохназар Бобоқулов

Чирчиқ давлат педагогика институти доценти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ер ресурсларини муҳофаза қилиш, ва улардан оқилона фойдаланиш, ер мулкдорлари, эгалари, ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш чора-тадбирлари тизимини яратиш, бу соҳада қонун устуворлигига эришиш истикболари ҳақида фикр юритилади. Шунингдек, фуқароларнинг моддий фаровонлиги табиатнинг бебаҳо бойлиги ҳисобланган ерга нисбатан қонунийликни таъминлаш, ердан қонун талаблари асосида фойдаланиш, ер қонунчилигини бузилишига йўл қўймаслик, ер муносабатлари соҳасида фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш ушбу вазифани ҳал қилишга боғлиқ масалалар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: ер, хусусий мулк, қонун, ҳуқуқ, ер-ҳуқуқи, ер қонунчилиги, табиатдан фойдаланиш ҳуқуқи, ер ҳуқуқбузарликлари, ер-ҳуқуқий жавобгарлиги, юридик жавобгарлик.

ABSTRACT

This article discusses the prospects for the protection of land resources, their rational use, the creation of a system of measures to protect the rights and legitimate interests of landowners, owners, land users, in order to achieve the rule of law in this area. In addition, issues related to ensuring the legality of land, which is an invaluable wealth of nature, using land in accordance with the law, preventing violations of land legislation, restoring violated rights of citizens in the field of land relations were analyzed.

Keywords: land, private property, law, land law, land legislation, nature use right, land offenses, land legal responsibility, legal responsibility.

КИРИШ

Ерга нисбатан хусусий мулкчилик асосларини белгилаб бериш, фуқароларнинг ердан фойдаланиш билан боғлиқ ҳуқуқларини янада такомиллаштириш, ер унумдорлигини

ошириш, тупрокни муҳофаза қилиш билан боғлиқ ҳуқуқий нормаларни ишлаб чиқиш ҳамда ривожлантириш ҳам бугунги кунда долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Демак, республикамызда фуқароларнинг моддий, маданий эҳтиёжларини таъминлашда алоҳида аҳамиятга молик бўлган ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишни ҳуқуқий тартибга солиш масалалари устида илмий тадқиқот ишлари олиб бориш ҳозирги куннинг ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишнинг турли жиҳатларига бағишланган илмий тадқиқот ишлари олиб борилган. Хусусан, мамлакатимизда ер ҳуқуқи нуқтаи назаридан ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишнинг айрим масалалари ҳуқуқшунос олимлардан И.Ж.Жалилов, У.Б.Бозоров, М.Б.Усмонов, Й.О.Жўраев, Ж.Т.Холмўминов, Ш.Х.Файзиев, С.С.Ҳамроев, Н.К.Скрипников, У.Т.Аюбов, Г.Г.Файзуллаева, Ф.С.Намозов, Б.Ҳ.Калонов, Э.Р.Хайитбоев, Ш.Р.Қобилов, Р.Ҳ.Кенжаев, М.М.Нурматов, А.Абдуллаев, Д.М.Умаров, Ж.И.Сафаров ва О.Б.Турсуновларнинг илмий ишларида ўз аксини топган.

Экологик қонунчилик, уни такомиллаштириш ва кодификациялаш истиқболларининг баъзи масалалари Б.Б.Алиханов, Ю.Ш.Шодиметов, А.Н.Нигматов, Г.Абдуллаева ва Н.Ф.Реймерс сингари эколог олимларнинг изланишларида ҳам ўрганилган [1]. Бироқ, ушбу ҳуқуқшунос олимларнинг ишларида ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишни ҳуқуқий тартибга солиш муаммолари Ўзбекистон Республикасининг миллий қонунчилиги асосида, ер ҳуқуқи нуқтаи назаридан ҳозирги ижтимоий-иқтисодий шароитларни ҳисобга олган ҳолда комплекс жиҳатдан тадқиқ этилмаган бўлиб, бу ушбу мавзунинг долзарблиги ва янгилигидан далолат беради.

НАТИЖАЛАР

Ердан фойдаланиш ҳуқуқини ҳимоя қилишга бағишланган конституциявий кафолатлар ер қонунчилигида, хусусан Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексида янада аниқлаштирилган. Чунончи, ушбу Кодекснинг 1-моддасида белгиланишича, ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий вазифалари хўжалик юритишнинг барча шакллари тенг ҳуқуқлилик асосида ривожлантириш учун шароит яратиш, юридик ва жисмоний шахсларнинг ер

участкаларига бўлган ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлаш, ер муносабатлари соҳасида қонунийликни мустаҳкамлашдан иборат [3].

Умумий қоидага биноан, ердан фойдаланиш ҳуқуқини ҳимоя қилиш кафолатлари деганда қонунда белгиланган тартибда ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларнинг ўз субъектив ҳуқуқларини амалга оширишга тўсқинлик қилувчи, ер билан таъминлаш, ер участкаларини ғайриқонуний равишда олиб қўйиш, ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш, етказилган зарарни қоплашга қаратилган чора-тадбирлар тизими тушунилади [4, 197].

Махсус илмий адабиётларда тўғри таъкидланганидек, ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларнинг субъектив ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатлари ўз ичига: биринчидан, ердан фойдаланиш ҳуқуқини огоҳлантириш; иккинчидан, ердан фойдаланиш ҳуқуқини бузишни тугатиш; учинчидан, ердан фойдаланувчи субъектларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш; тўртинчидан, ердан фойдаланиш ҳуқуқини бузишда айбдор бўлганларни юридик жавобгарликка тортиш кабиларни қамраб олади [5].

Амалдаги ер қонунчилигида ердан фойдаланиш ҳуқуқининг бир қатор кафолатлари белгилаб қўйилган. Хусусан, Ер кодексининг 41-моддаси ер участкаларига бўлган ҳуқуқларнинг кафолатларига бағишланган бўлиб, унда ердан фойдаланиш ҳуқуқининг қуйидаги кафолатлари белгиланган:

1. ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкаларининг ижарачилари ва мулкдорлари фаолиятига давлат, хўжалик органлари ва бошқа органлар ҳамда ташкилотларнинг, шунингдек улар мансабдор шахсларининг аралашуви тақиқланиши;

2. ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва мулкдорлари бузилган ҳуқуқларининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда тикланиши;

3. ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва мулкдорлари ҳуқуқларининг бузилиши натижасида етказилган зарарнинг (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланиши;

4. жисмоний шахсларга берилган ер участкаларининг давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун мазкур шахсларнинг хоҳишига кўра туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарори билан аввалги ер участкаси билан айнан бир хил ер участкаси ажратилгач, шу ер участкаси олиб берилаётган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар олиб қўйилаётган ер участкасининг ўрнига янги жойда уй-жой, ишлаб чиқариш бинолари ва бошқа иморатларни қуриб берганидан кейин

ҳамда Ер кодексининг 86-моддасига мувофиқ бошқа барча зарарлар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланганидан кейин олиб қўйилиши;

5. давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги корхоналарининг, қишлоқ хўжалиги илмий-тадқиқот муассасаларининг, тажриба ва ўқув хўжаликларининг ерлари уларнинг хоҳишига кўра олиб қўйилаётган иморатлар ўрнига уй-жойлар, ишлаб чиқариш бинолари ва бошқа иморатлар қуриб берилганидан кейин ҳамда Ер кодексининг 86-моддасига мувофиқ бошқа барча зарар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланганидан кейин олиб қўйилиши;

6. юридик ва жисмоний шахслар мулкида бўлган савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси объектини, шунингдек уй-жой бинолари ҳамда бошқа биноларни ёки биноларнинг бир қисмини улар жойлашган ер участкаси билан бирга давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун қайта сотиб олиш, шунингдек уларни мусодара қилиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилиши.

Ер участкаларига бўлган ҳуқуқларнинг кафолатлари гувоҳи бўлганимиздек, мазмунан ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкаларининг ижарачилари ва мулкдорларини уларнинг фаолиятига ноқонуний аралашувдан ҳимоя қилиш, бузилган ҳуқуқларини тиклаш, уларга етказилган зарарни қоплаш, ер участкасини давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйишда ҳуқуқини кафолатлашга, ер участкасига бўлган ҳуқуқларни чеклашнинг фақат қонунда кўрсатилган асос ва тартибда амалга оширилишини белгилашга қаратилгандир.

Шу билан бирга ер қонунчилигида ердан фойдаланиш ҳуқуқининг бошқа кафолатлари ҳам кўзда тутилганлигининг гувоҳи бўлишимиз мумкин. Хусусан, Ер кодексининг 9-моддасида белгиланишича, ерларни бир тоифадан бошқасига ўтказишнинг белгиланган тартибини бузиш бундай ўтказиш фактларини ғайриқонуний деб ва улар асосида тузилган ер участкаларига доир битимларни ҳақиқий эмас деб топишга, шунингдек ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олишни рад этишга асос бўлади [5]. Бу қоида ҳам мазмунан ер эгалари ва фойдаланувчиларнинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда кафолат ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси аввало қишлоқ хўжалик корхоналарининг ҳуқуқларини кафолатлашга асосий эътибор қаратади. Буни биз қишлоқ

хўжалигига мўлжалланган ерларни ноқишлоқ хўжалик эҳтиёжларига ўтказишнинг алоҳида тартиби белгиланганлигида кўрамиз. Айниқса суғориладиган ерларни бошқа тоифага ўтказишга алоҳида тартибга асосланган ҳоллардагина йўл қўйилади. Бунда қишлоқ хўжалиги, сув хўжалиги идоралари, шунингдек табиатни муҳофаза қилиш идоралари билан келишиб амалга оширилиши, ўта зарур шарт-шароитлар вужудга келгандагина берилиши лозим.

МУҲОКАМА

Айтилганлардан ташқари, ер қонунчилигида белгиланишича, ер эгалари, мулкдорлари, фойдаланувчилар, ижарачилар бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкаси ижарачиси ва мулкдорларининг ҳуқуқларини бузмасликлари шарт [3]. Демак, қонунда ер эгаси, ердан фойдаланувчи, ижарачи ва ер участкаси мулкдорларига мажбурият юклаш орқали, бошқа ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқлари кафолатланган.

Таъкидлаш лозимки, ердан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатларининг таъминланиши ерларни муҳофаза қилишни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Бу борада хорижий мамлакатлар тажрибасига мурожаат этадиган бўлса, Туркменистоннинг 2004 йил 25 октябрдаги “Ер тўғрисида”ги кодексининг 5-моддасида ер муносабатлари соҳасида давлат кафолатлари белгилаб қўйилган. Хусусан, уларнинг сирасига қуйидагилар кириши кўзда тутилган: Туркменистон ҳудудининг яхлитлиги, дахлсизлиги ва бўлинмаслигини таъминлаш; ер муносабатлари соҳасида давлат сиёсатини амалга ошириш; ер муносабатлари соҳасида ҳуқуқий ҳаракатлар, иқтисодий, ташкилий, техник ва бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш; ер, ердан фойдаланувчилар ва ер ижарачилари ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш; манфаатдор шахсларнинг ердан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилишга қаратилган таклифлар тайёрлашда иштирок этишини таъминлаш; ер муносабатлари соҳасида экологик хавфсизликни таъминлаш; Туркменистон қонунчилигига мувофиқ белгиланган тартибда манфаатдор шахсларни ерлар миқдори, ҳолати, фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тўғрисидаги маълумотлар билан таъминлаш; давлат ер тузиш, давлат ер кадастри ва ер мониторинги бўйича ишларни олиб бориш; Туркменистон ер қонунчилигига мувофиқ, давлат назоратини амалга ошириш; халқаро ҳамкорлик соҳасида ер масалалари бўйича давлат манфаатларини ҳимоя қилиш [6].

Тожикистоннинг 1997 йил 12 декабрдаги Ер кодексида ҳам ердан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатларини таъминловчи

ўзига хос нормалар белгиланган. Хусусан, унинг 7-боби “Ер ҳуқуқларини муҳофаза қилиш”га бағишланган бўлиб, унда ер ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари, ер низоларини кўриб чиқиш, ер ҳуқуқларини тан олиш ва тиклаш масалалари юридик жиҳатдан тартибга солинган. Хусусан, Тожикистон Ер кодексида белгилинишича, ер ҳуқуқларини муҳофаза қилиш куйидаги усулларда амалга оширилади: ер ҳуқуқларини тан олиш; ердан фойдаланувчининг фаолиятига давлат ва бошқа ердан фойдаланувчилар томонидан аралашининг таъқиқланиши (ер қонунчилигининг бузилиши ҳолатлари бундан мустасно); ер ҳуқуқининг давлат томонидан тўхтатилиши ёки чекланиши ҳолатларининг аниқ рўйхатининг қонунда белгилаб қўйилиши; қонунда ер ҳуқуқлари тўхтатиладиган ёки чекланадиган бўлса уларни ҳимоя қилиш кафолатларининг белгиланиши [7].

Ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқларини кафолатлаш масаласи айниқса Беларусь Республикаси ер қонунчилигида атрофлича тартибга солинган. Чунончи, Беларусь Республикасининг 2008 йил 23 июлда қабул қилинган ва 2009 йил 1 январдан кучга кирган Ер кодексида ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш (71-модда), ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкасини қайтариш (72-модда), ер участкаларини давлат эҳтиёжлари учун олиб қўйишда ердан фойдаланувчилар ҳуқуқининг кафолатлари (73-модда), маъмурий-ҳудудий ва ҳудудий бирлик чегараларини ўзгарганда ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларининг кафолатлари (74-модда), ердан фойдаланувчиларга ер участкаларини олиб қўйиш ёки вақтинчалик эгаллаш, унда жойлашган кўчмас мулк объектларини бузиш, ер участкасига бўлган ҳуқуқларни чеклаш (қийинлаштириш), шу жумладан, ер сервитути белгиланиши муносабати билан етказилган зарарларни қоплаш (75-модда) ҳамда қишлоқ хўжалиги ва (ёки) ўрмон хўжалигида йўқотишларни қоплаш (76-модда) масалалари алоҳида тартибга солинган [8].

Ушбу масалалар Украинанинг Ер кодексида ҳам анча кенг тартибга солинган. Хусусан, Украина Ер кодексининг 5-бўлими (152-161-моддалар) ерга бўлган ҳуқуқларни муҳофаза қилиш (23-боб), ер мулкдорлари ва ердан фойдаланувчиларга зарарни қоплаш (24-боб), ер низоларини ҳал қилиш (25-боб) каби уч бобдан иборат тарзда ушбу масалаларни тартибга солишга қаратилган [9]. Жумладан, унинг ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш усуллари бағишланган 152-моддасида фуқаро ва юридик шахсларнинг ер участкасига бўлган ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг куйидаги йўллари кўзда тутилган: ҳуқуқни

тан олиш; ер участкасининг ҳуқуқ бузилишига қадар бўлган ҳолатини тиклаш ҳамда ҳуқуқни бузувчи ёки ҳуқуқни бузиш хавфини келтириб чиқарувчи ҳаракатлар содир этилишининг олдини олиш; битимни ҳақиқий эмас деб топиш; ижро ҳокимияти органлари ёки маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорларини ҳақиқий эмас деб топиш; етказилган зарарни қоплаш; қонунда кўзда тутилган бошқа усулларни қўллаш.

Украинанинг Ер кодексида шунингдек, ижро ҳокимияти ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг ерга бўлган мулк ҳуқуқини бузганлик (154-модда) ҳамда ижро ҳокимияти ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг ер участкаси мулкдорларининг ҳуқуқларини бузувчи қарорлар қабул қилганлиги учун жавобгарлиги ҳам тўғридан-тўғри белгилаб қўйилган (155-модда). Юқоридагилар билан бир қаторда Украина Ер кодексининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатларини таъминловчи нормаларининг ўзига хос жиҳатларидан яна бири бу унда ер мулкдорлари ва ердан фойдаланувчиларга етказилган зарарни қоплашнинг асослари белгилаб берилганлигидадир (156-модда). Унга биноан, ушбу шахсларга етказилган зарар, башарти, у: а) қишлоқ хўжалиги, ўрмон ва бутазор ерлари қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариш эҳтиёжлари билан боғлиқ бўлмаган эҳтиёжлар учун олиб қўйилса (сотиб олинса); б) қишлоқ хўжалиги, ўрмон ва бутазор ерлари вақтинчалик бошқа фойдаланиш турлари учун эгалланса; в) ер участкаларидан фойдаланиш бўйича чеклов белгиланса; г) қишлоқ хўжалиги, ўрмон ва бутазор ерларининг тупроқ қатлами сифати ва бошқа фойдали хусусиятлари ёмонлашса; д) қишлоқ хўжалиги, ўрмон ва бутазор ерлари фойдаланишга яроқсиз ҳолатга келтирилса; ер участкасидан вақтинчалик фойдаланмаган вақт мобайнида даромад олинмаса тўла ҳажмда қопланади [9].

Россия Федерациясининг 2001 йил 25 октябрдаги Ер кодексининг 9-боби ҳам ер участкасига бўлган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш масалаларига бағишланган бўлиб, унда ер участкасига бўлган ҳуқуқни тан олиш (59-модда), ер участкасига бўлган ҳуқуқ бузилганга қадар мавжуд бўлган ҳолатни тиклаш ва ер участкасига бўлган ҳуқуқларни бузувчи ёки уларни бузиш хавфини келтириб чиқарувчи ҳаракатларнинг олдини олиш (60-модда), давлат ҳокимияти ёки маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органининг қарорини ҳақиқий эмас деб топиш (61-модда), зарарни қоплаш (62-модда), ер участкалари давлат ёки муниципал эҳтиёжлар учун олиб қўйилганда ерга бўлган ҳуқуқнинг кафолатлари (64-модда) каби масалалар ўз аксини топган [10].

ХУЛОСА

Хорижий мамлакатлар ер қонунчилиги тажрибасидан фойдаланган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг ер участкаларига бўлган ҳуқуқларнинг кафолатларига оид 41-моддасини қўйидаги қоида ва талаблар билан ривожлантириш мақсадга мувофиқ бўлиши тўғрисида хулосага келишимиз мумкин: ер ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари кўрсатиш; маъмурий-ҳудудий ва ҳудудий бирлик чегараларини ўзгарганда ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларининг кафолатларини белгилаш; ердан фойдаланувчиларга ер участкаларини олиб қўйиш ёки вақтинчалик эгаллаш, унда жойлашган кўчмас мулк объектларини бузиш, ер участкасига бўлган ҳуқуқларни чеклаш, шу жумладан, ер сервитути белгиланиши муносабати билан етказилган зарарларни қоплаш масалаларини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш; давлат ҳокимияти ёки маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органининг қарорини ҳақиқий эмас деб топиш асосларини мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқ. Юқоридагилар асосида мамлакатимизда ердан фойдаланиш ҳуқуқи қонун билан мустаҳкам кафолатланган ҳамда ердан фойдаланиш ҳуқуқининг кафолатланганлиги, қонун билан ҳимоя қилиниши ердан фойдаланувчиларнинг ишлаб чиқариш фаолияти барқарорлигини таъминлашга, улар фаолиятини ривожлантиришга хизмат қилади, деган хулосага келишимиз мумкин.

REFERENCES

1. Kandov Bakhodir Mirzayevich (2021). Problems of Global Ecology and Socio-Natural Environment. International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. 1(5), - pp. 182–186.
2. Усмонов М.Б., Мирзаабдуллаева М.Р., Узакова Г.Ш. Ўзбекистонда ер ҳуқуқининг назарий муаммолари. Монография. – Т.: ТДЮИ, 2011. – Б.303.
3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1998. 5-6-сон, 82-модда.
4. Ер кодексига шарҳлар. – Тошкент: ТДЮИ, 2007. – Б. 197.
5. Жуманов А.А. Ер низоларини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш муаммолари: Юрид.фан.номз.... дисс. – Т.: ТДЮИ, 2008.
6. Кодекс Туркменистана «О земле» // <http://base.spinform.ru>
7. Земельный кодекс Республики Таджикистан // <http://base.spinform.ru>
8. Кодекс Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 г. № 425-3. Принят Палатой представителей 17 июня 2008 года. Одобрен Советом Республики 28 июня 2008 года.

9. Земельный кодекс Украины // <http://meget.kiev.ua/kodeks/zemelniy-kodeks>
10. Земельный кодекс Российской Федерации. – М., 2002.
11. Makhmudova G., G'affarova G., Jalalova G. (2020). O'zbekistonda islohatlar jarayonini tahlil etish va amalga oshirishning konseptual-falsafiy metodologiyasi. 176 b.
12. Gaffarova G.G, Saydaliyeva N.Z. (2020). The influence of social networks on youth thinking and activity. JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. 6 (5), 105-108.
13. Gaffarova G.G. (2018). Self-organization as an autopoietic system. Paradigmata poznani, vol. 3, pp. 56–60.
14. Gaffarova, G.G.; Jalalova, G.O. (2021). Human capital as the basis of society development. ISJ Theor. Appl. Sci., 4, 455–460.
15. Гаффарова, Г., & Абдуллаева, М. (2020). Тасаввуфнинг когнитив тизими замонавий фалсафа призмасида. Academic Research in Educational Sciences, 1(3), 102-114.
16. Гаффарова, Гулчехра Гуламжановна. (2020). Когнитив жараёнда аутопозис назарияси. Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар: Республика миқёсида 16-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари. 193-196.
17. Гаффарова Г. (2018). Ёшларда когнитив тафаккурни ривожлантириш масалалари. Ёшларни ғоявий-мафкуравий тарбиялашнинг устувор йўналишлари: XV республика илмий-назарий конференция материаллари. – Самарқанд, Б.28-29.
18. Гаффарова, Г.Г. (2021). Янги Ўзбекистон стратегиясининг структуравий асослари. Янгиланаётган Ўзбекистонда ижтимоий-сиёсий, маънавий ўзгаришлар: республика илмий-амалий анжуман материаллари. 83-87 б.